

BİO-SOSYOLOJİK KURAM İTİBARIYLA AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kamuran REÇBER*
Araştırma Makalesi

Öz

Uluslararası kamu hukukunun dayanağını açıklamakta kullanılan bio-sosyolojik kuramın Avrupa Birliği (AB) hukukunun yapısının, görevlerinin ve yetkilerinin açıklanmasında işlevsel olup olmadığı hususu bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu anlamda çalışma, uygulamadan ziyade teorik bilgileri, değerlendirmeleri veya analizleri içermektedir. Her ne kadar AB kendine özgü hukuk yapısına sahip olsa da uluslararası kamu hukuku ile ilişki içerisinde olması kaçınılmazdır. Çalışmada, AB hukukunun bio-sosyolojik kuramdaki unsurlarla benzerlik oluşturup oluşturmadığı hususu inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği Hukuku, Bio-Sosyolojik Kuram, Uluslararası Kamu Hukuku.*

Evaluation of European Union Law in the Perspective of Bio-Sociological Theory

Abstract

The subject of this study is whether bio-sociological theory, used to explain the basis of public international law, is functional in explaining the structure, duties and powers of European Union (EU) law. In this sense, the study includes theoretical information, evaluations and analyzes. Although the EU has its own legal structure, it is inevitable that it will be in contact with public international law. The study handles whether the EU law has similar characteristics with bio-sociological theory.

---

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi recber@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7388-479X

Makalenin Gönderilme Tarihi: 25/06/2019 Kabul Edilme Tarihi: 11/10/2019

Keywords: *European Union Law, Bio-Sociological Theory, Public International Law.*

Giriş

Avrupa Birliği (AB) hukuku, kendine özgü (*sui generis*) yapısıyla diğer uluslararası örgütlerden veya uluslararası kamu (duruma göre özel) hukuku kişilerinden ayrılmaktadır. Bu durum, AB'yi uluslararası kamu hukuku sisteminde kısmen de olsa farklı kılmaktadır. Zira AB'nin belirli alanlardaki uluslararası hukuk yapısı (özellikle üye devletlerin egemenlik yetkilerinin devredildiği yetki alanlarında), bu farklılığın en önemli kanıtı olmaktadır. Doğaldır ki AB'ye böyle bir statü kazandıran ve yetkiyle donatan AB'nin kendi üye devletleridir.

AB, üye devletleri itibarıyla yetkilendirilirken, bu yetki alanları da birbirinden farklı olmaktadır. Örneğin AB'yi her alanda uluslararası (*supranational*) bir örgütlenme olarak nitelendirmek yanlıştır. Zira AB yapısı itibarıyla kimi alanlarda üye devletlerin egemenlik yetkilerini devrettikleri, kimi alanlarda ise klasik işbirliği (hatta güçlendirilmiş işbirliği alanları gibi) içerisinde buldukları bir uluslararası kamu hukuku kişisidir.

AB üyesi devletleri bu türden örgütlenmeye yönelten unsurlar çeşitli olabilir. Bunlar, öz kaynakların yetersizliği, zamanın efektif kullanılması istenci, eylemlerin meşrulaştırılmaya çalışılması¹, güvenlik vb. şeklinde sıralanabilir. Bu hususlar, AB'yi kuran ve daha sonra AB'ye katılan devletlerin (dolayısıyla devletleri oluşturan toplumların) ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir.

Devletlerin ihtiyaçları, kendilerini oluşturan toplumların ihtiyaçları şeklinde tezahür edebilir. Devletler, kurucu ögesi niteliğinde olan toplum (nüfus, insan topluluğu, halk, millet vb.) olmadan kurulamaz ve varlığını sürdüremez. Durum böyle olunca, sosyal varlık olarak toplumun ihtiyaçlarını derleyen, toplayan ve kodifiye eden ve kurallara büründüren bir güce/erke ihtiyaç duyulabilmektedir. Aslında çoğunlukla bahsettiğimiz bu hususları yerine getiren veya bu güç olarak yetki kullanan (eylemde bulunan ve işlem tesis eden) devletin kendisi olmaktadır. Bahsettiğimiz bu hususları içerisinde

---

¹ Bkz., Mehmet Genç, *Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1993), 5.

barındıran ve Georges Scelles tarafından geliştirilen bio-sosyolojik kuram (sosyoloji kuramı), uluslararası kamu hukukunun dayanağının açıklanmasında kullanılmaktadır. Bu kuramın AB hukukunun açıklanmasında veya dayanağının saptanmasındaki yerinin belirlenmesi de önemlidir. Türkçe literatür itibarıyla yaptığımız araştırmada bu türden bir çalışmayı tespit edemedik. Böyle olunca Türkçe literatüre küçük çaplı katkı sunmayı amaç edinerek bu çalışmayı tamamlamaya çalıştık. Ancak, böyle bir saptama doğaldır ki kanıtlayıcı unsurlara dayalı olmak zorundadır. Bu hususa ilişkin AB hukukunun aşağıda sunacağımız asli/primer ve türeme/sekunder normlarından yararlanmaya çalıştık. Bunu yaparken konunun bütünlüğünü sağlamak ve dağılmasını engellemek gayesiyle mümkün olduğunca betimleme yapmamayı ve bilgi yığını oluşturmamayı amaç edindik.

I. Bio-Sosyolojik Kuramın Kısaca İçeriği

Bio-sosyolojik kuram veya teori, klasik uluslararası kamu hukukuna ilişkin eserlerde yer almaktadır. Hatta çoğu ders kitabı niteliğinde olan çalışmalarda bu kuram veya teori kısaca tanıtılmaktadır. Bu anlamda kurama ilişkin bilgileri burada kısaca aktardıktan sonra, asıl konumuza ilişkin değerlendirmelere geçeceğiz.

Bio-sosyolojik kurama veya sosyoloji kuramına Léon Duguit'nin katkısı oldukça fazladır². Bu kuramı geliştirerek uluslararası kamu hukukunun dayanağını açıklamaya çalışan kişi ise Georges Scelle'dir. Aslında bu kuramı Alman doktrininde yer alan Friedrich Carl von Savigny'nin savunduğu tarihi ekol (okul)³ ile ilişkilendirmek de mümkündür.

Sosyoloji kuramına göre yönetilenler ile yönetenler ayrı kategoride yer almaktadır. Zira bu düşünce itibarıyla yönetenler, yönetilenlere yönelik hukuk tarafından belirlenmiş yetkileri kullanmaktadır. Ancak, Léon Duguit bu konuda farklı bir görüş öne sürerek, hukukun devlet(ler)in iradesinin bir sonucu değil, dünyadaki çeşitli toplulukların (uluslararası toplum, devletler, örgütler vb.) toplumsal yaşamının yani sosyal yaşamın bir sonucu olduğunu savunmuştur⁴. Duguit, hukukun temelini insanların karşılıklı bağımlılığına

² Bkz., Jean-Michel Blanquer, "Léon Duguit et le lien social," içinde *Service public et lien social*, ed. Séverine Decretton, (Paris: L'Harmattan, 1999), 77, 80.

³ Bkz., Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk* (Bursa: Dora Yayınları, 2018), 119-120.

⁴ Bkz., Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 25.

ve dayanışma olgusuna dayandırmıştır. Duguit'ye göre bu karşılıklı bağımlılık ve dayanışma, toplum itibarıyla sosyal gereksinim kurallarını oluşturmuş veya oluşturmaktadır. Bu kurallar olmadan da ortak yaşamı sürdürmek mümkün değildir.

Genel ve soyut olarak aktardığımız Léon Duguit'nin bu görüşlerini Fransız hukukçu Georges Scelle daha da geliştirmiştir⁵. Georges Scelle, Duguit'nin iç hukuk itibarıyla kabul ettiği hususları uluslararası kamu hukuku açısından değerlendirmiş ve uluslararası kamu hukukunu “*evrensel insan toplumunun hukuk düzeni*” olarak tanımlamıştır⁶.

Georges Scelle, insanların doğal yapıları gereği toplum halinde yaşama eğiliminde olduklarını ve bu haliyle de toplumu oluşturan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için karşılıklı olarak değişimlerde (ürün, bilgi, hizmet vb.) bulduklarını vurgulamıştır. Toplumun birer parçasını oluşturan insanlar, ortak alanları paylaşma, bireysel ihtiyaçlarını giderme ve birlikte yaşama istençleri doğrultusunda dayanışmada bulunurlar. Bu hususlar, insanlar arasında sosyal dayanışmanın⁷ kurulmasını sağlamaktadır. Georges Scelle'e göre, insanlardan oluşan toplum, bu insanları sosyal dayanışma kapsamında birleştirmektedir. Georges Scelle bu sosyal dayanışmayı, “*işbölümü ve benzeyiş yoluyla dayanışma*” şeklinde belirlemiştir⁸.

Aşağıda çalışmamızın belirli kısımlarında kullanacağımız bu dayanışma türlerinden benzeyiş yoluyla dayanışma, etnik köken, din, dil, kültür gibi olguların ortak olması halinde ortaya çıkmakta, bu ortak olgulara sahip olan toplumları veya toplulukları birleştirmektedir. İşbölümü yoluyla dayanışma ise toplum içerisindeki bireylerin yeteneklerine, mesleklerine göre bir uzmanlaşma şeklinde gerçekleşmekte ve bir farklılaşma ögesi biçiminde tezahür etmektedir. Bu iki tür dayanışmada da dayanışmayı önleyecek veya

⁵ Bkz., Fabrice Melleray, “Léon Duguit et Georges Scelle”, *Revue d'histoire des facultés de droit et de la culture juridique, du monde des juristes et du livre juridique* (SHFD/ Librairie générale de droit et de jurisprudence: 2001): 65 vd.

⁶ Bkz., Georges Scelle, *Précis de droit des gens principes et systématique, Première partie*, Édité par Carlo Santulli, (Dalloz, 2008), *passim*.

⁷ Gökhan Güneysu, “Uluslararası Hukuka Sosyolojik Bakış: Georges Scelle ve Uluslararası Hukuk Kuramı”, *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (C. 16, Özel Sayı 2014): 4127.

⁸ Bkz., Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984), 22-25; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sayı: 117-99, 1960), 76.

zarar verecek eylemden ve/veya işlemden kaçınmak gerekmektedir. Bu gereklilik veya zorunluluk olgusu, sosyal dayanışmanın bir sonucudur. Ancak benzeyiş yoluyla dayanışmanın uluslararası toplum itibarıyla en önemli zafiyeti yabancından veya farklı olandan uzaklaşma potansiyelini taşımasıdır. Oysaki işbölümü yoluyla dayanışmanın, ulusal topluluklardan oluşan uluslararası toplum açısından birleştirici bir özelliği ortaya çıkmaktadır⁹.

George Scelle, gelişmiş toplumlarda bu iki dayanışma türü arasında bir dengenin olması gerektiğini, bunu başarabilmek ve sürdürebilmek için de zorlayıcı nitelikte yaptırımlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Scelle, bahsi geçen bu yaptırımların doğa kanunlarının sonucunda meydana geldiğini ve toplumun bireylerinin de çıkarları gereği bu kanunlara uyduğunu veya uymak zorunda kaldıklarını vurgulamıştır. Bu durumda Georges Scelle'e göre, bütün zorlayıcı yaptırımlar, kökleri bakımından biyolojik nitelikleriyle meydana gelmiş ve hukukun kaynağı da biyolojik zorunluluk şeklinde ortaya çıkmıştır¹⁰.

Georges Scelle, toplumun biyolojik bir yapı olarak kendi hukukunu kendisinin ürettiğini savunmuştur. Zira bir toplumdaki ortak yaşamı düzenleyen asgari düzeydeki normlar olmadan toplum varlığını sürdüremez. Toplum biyolojik bir organizma gibi hukukunu üretiyorsa, bu toplum doğal olarak hukuk toplumdur. Hukukunu üreten toplumun ihtiyacı olduğu yapı, kamu kudretiyle donatılan kanun koyucudur. Burada kanun koyucunun misyonu, toplumun biyolojik organizma gibi salgıladığı hukuk kurallarını derlemektir. Georges Scelle'e göre, kanun koyucu hukuku yaratmamakta, ancak var olan bu hukuku belirtmektedir. Bu durumda kanun koyucunun iradesiyle toplumun ürettiği hukuk/norm bir şekle bürünmektedir. Bu norm, hukukun maddi kaynağına, yani sosyal olaya¹¹, sosyal dayanışmaya uygun olmak durumundadır¹².

⁹ Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, 22-25; Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, 76. Ayrıca bkz., Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 25-26.

¹⁰ Bkz., Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, 22-25; Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 26.

¹¹ Alain Pellet, "Le droit international à l'aube du XXIème siècle (La société internationale contemporaine - Permanences et tendances nouvelles)," içinde *Le droit international entre souveraineté et communauté*, ed. Présentation de Freya Baetens, Marko Milanovic et Antonios Tzanakopoulos (Paris: éditions A.Pedone, 2014), 33.

¹² Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 26; Florian Couveinhes, "Georges Scelle, les ambiguïtés d'une pensée prémonitoire", *Revue d'histoire des facultés de Droit et de la science juridique* (n°25-26, 2005-2006): 341 vd.

Georges Scelle mantığında, hukuk kuralları her topluma teşmil edilebilir. Bu hukuk kuralları, ulusal, bölgesel ve evrensel nitelikteki toplumlara uygulanabilir. Evrensel veya uluslararası toplumun¹³ varlığı söz konusuysa ve bu toplum da biyolojik bir organizma gibi kendi hukukunu üretiyorsa, bu durumda uluslararası toplum da bir hukuk düzenine sahiptir. Ulusal nitelikteki toplumlarda kanun koyucu devletin kendisidir. Devlet bu yetkisini yetkili erkleri (yasama, yürütme, yargı gibi) aracılığıyla kullanmaktadır. Ancak uluslararası toplumun özellikle örgütlenme itibarıyla ulusal toplumlar gibi gelişmemesi nedeniyle, kanun koyucu görevi, belirli alanlardaki kuraldışı durumlar saklı kalmak kaydıyla (AB gibi), yine devlet(ler)e düşmektedir¹⁴.

Georges Scelle, bu durumu “görev ikileşmesi kanunu”¹⁵ olarak belirtmektedir. Konuya ilişkin olarak devlet(ler), hem ulusal toplum açısından iç hukukta hem de uluslararası toplum itibarıyla uluslararası kamu hukukunda kanun koyucu rolü üstelenebilmektedir(ler)¹⁶. Hatta Georges Scelle, Milletler Cemiyeti’nin kurulmuş olması, bu örgüt bünyesinde yetkilerin kullanılmaya başlanması ile uluslararası düzeyde yapıcı nitelikte federalizme doğru bir yönelimin de olduğunu belirtmiştir¹⁷.

Uluslararası toplumun özerk mahiyette kendi karar mekanizmasını tesis ederek bağımsız kanun koyucu statüsü oluşturması halinde (egemenlik yetkilerinin devri gibi), devletlerin dışındaki yapıların da kanun koyucu görevini üstlenmesi olasıdır. Örneğin AB hukuk sisteminde AB üyesi devletler egemenlik yetkilerinin bir kısmını AB’ye devretmeleri nedeniyle, kanun koyucu rolü veya şekli aşağıda aktaracağımız gibi farklı bir nitelik kazanmıştır.

---

¹³ Bkz., René Cassin, “L’homme, sujet de droit international et la protection des droits de l’homme dans la société universelle”, *La technique et les principes du droit public. Études en l’honneur de Georges Scelle* (Paris: LGDJ, Tome 1, 1950): 67.

¹⁴ Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 26.

¹⁵ Georges Abi-Saab, “Cours Général de Droit International Public”, *Recueil des cours de l’Académie de droit international de La Haye* (tome 207, 1987-VII): 282.

¹⁶ Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 26-27; Antoine Favré, “Droit Naturel et Droit Positif”, *Revista Española de Derecho Internacional* (Vol. 21, No. 3 Septiembre 1968): 453; Güneysu, *Uluslararası Hukuka Sosyolojik Bakış...*, 4127.

¹⁷ Bkz., Georges Scelle, “Théorie et pratique de la fonction exécutive en droit international”, *Recueil des cours de l’Académie de La Haye* (Tome 55, 1936): 101; Güneysu, *Uluslararası Hukuka Sosyolojik Bakış...*, 4127.

II. Bio-Sosyolojik Kuram ile AB Hukuku İlişkisi

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız bio-sosyolojik kuramdaki bazı öğelerin AB hukukuyla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. AB’de normlar bütününe veya müktesebatın oluşumunda AB’yi beşeri unsur (kurucu öge) olarak meydana getiren toplumun sosyal ihtiyaçları belirleyici olmuştur. Ancak Georges Scelle tarafından savunulan bio-sosyolojik kuramda, hukukun sosyal olaya, sosyal dayanışmaya bağlanması ve bunun da sadece biyolojik zorunluluklarla açıklanmaya çalışılması kuramın en önemli açığı veya zafiyeti olmaktadır.

AB, kendisini oluşturan toplum itibarıyla sosyal dayanışma halindedir. AB, üye devletlerinin nüfusu olmadan varlığını sürdüremez. Bu anlamda AB üyesi devletlerin nüfuslarının toplamının oluşturduğu kitle, AB hukuku itibarıyla belirli kurallara bağlı olarak yaşamını sürdüren bir hukuk toplumdur. Burada sorgulanması gereken soru şudur: AB hukukunu AB üyesi devletlerin ülkelerinde ikamet eden ve/veya ikametgâh sahibi olan kişilerin, bu hukuk kurallarını biyolojik organizma gibi salgılayıp salgılamadığıdır? AB hukuk sisteminde, normlar doğal olarak sosyal ihtiyaçlara göre oluşturulmakta, değiştirilmekte, lağvedilmekte ve eklemelere tâbi tutulabilmektedir. AB’nin beşeri kurucu ögesini oluşturan toplum, biyolojik organizma gibi hukukunu salgıladığı kabul edilebilir. Ancak, bu hukukun veya normların derlenmesi, toplanması, belirli bir şekilde büründürülmesi vb. hususlarda kanun koyucuya ihtiyaç bulunmaktadır.

AB, kurumları aracılığıyla müktesebatının kendisine tanıdığı yetkiler çerçevesinde ve bu yetkilerin dışına çıkmamak kaydıyla AB vatandaşlarının¹⁸ sosyal ihtiyaçları doğrultusunda yeni normlar belirleyebilmekte, mevcut normları değiştirebilmekte, eklemeler yapabilmekte ve hatta yürürlükteki normları lağvedebilmektedir. AB, yetkili kurumları aracılığıyla norm tesis ederken bütün unsurlarıyla bu normların yaratacağı olumlu ve olumsuz yöndeki sonuçlarını dikkate almak durumunda kalmaktadır. Örneğin, AB yargısı tarafından iptal edilen bir tasarrufun yerine yeni bir tasarrufun ikame edilmesi için geçen süre otuzsekiz ay olmuştur. Genel anlamda bu sürenin oldukça uzun olduğu iddia edilebilir. Böyle olmakla birlikte bu süre, AB İlk Derece Mahkemesi (şimdiki ismiyle AB

¹⁸ Bkz., İlke Göçmen, *Avrupa Birliği’nde İç Pazardaki Serbest Dolaşım ve Birlik Vatandaşlığının Etkileşimi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011), 288-292.

Mahkemesi) tarafından, 19.03.1997 tarihinde tesis edilen karar ile makul olarak benimsenmiştir. Zira yukarıda belirttiğimiz gibi tesis edilecek normun toplumun sosyal ihtiyaçlarına uygun olup olmadığının değerlendirilmesi, dosyaların hazırlanması, ulusal mercilerle yapılacak işbirliği vb. prosedür(ler) süreci uzatabilmektedir¹⁹.

AB üyesi devletlerin vatandaşları aynı zamanda AB'nin vatandaşları olmaktadır. AB vatandaşlığı üye devlet(ler)in vatandaşlığına ek olmakta ve onun yerine geçmemektedir. AB temsili demokrasiye dayalı olarak işlemektedir. AB vatandaşlarının, AB'nin kurumu niteliğindeki Avrupa Parlamentosu'nda, gerekli normların işletilmesi kaydıyla doğrudan temsil edilmeleri söz konusudur. AB'nin her vatandaşı, AB'nin demokratik yaşamına katılma hakkını kullanma yetkisine sahiptir²⁰.

AB'nin kurumları, AB hukukunun öngördüğü yol ve yöntemlere uygun olarak vatandaşlara ve temsilci kuruluşlara AB'nin tüm faaliyet alanlarında açık olarak tanıtım yapmakta ve görüş alış-verişi olanağı sunmaktadır. AB kurumları, temsilci kuruluşlar ve sivil toplum ile açık, şeffaf ve düzenli diyalog kurmaktadır. AB hukuk sisteminde, AB vatandaşlarının girişimde bulunarak norm tesis edilmesi yetkisini kullanması da olasıdır. Bu anlamda belirli sayıdaki üye devletten en az bir milyon AB vatandaşı, AB Kurucu Andlaşmalarının uygulanması amacıyla bir normun gerekli (prensip olarak bir yasama işleminin/normunun) olduğunu düşündüklerinde, AB Komisyonu'nu yetkileri çerçevesinde uygun bir öneri sunmaya davet etme inisiyatifini²¹ alabilmektedirler. Bu tür bir inisiyatifin sunulması için gerekli koşullar ve usuller, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 24. Md.'sinin birinci bendine²² uygun olarak belirlenmektedir²³.

¹⁹ Bu konuda bkz., T-73/95, Arrêt du 19.03.1997, Oliveira/Commission, Rec. 1997, s. II-381 (kararın 41-47 Nolu Prg.'ları). Ayrıca bkz., T-81/95, Arrêt du 14.07.1997, Interhotel/Commission, Rec. 1997, s. II-1265 (kararın 64-66 Nolu Prg.'ları). Bu konuda bkz., Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri* (Bursa: Dora Yayınları, 2018), 327.

²⁰ Bkz., AB Kurucu Andlaşması'nın 9 ve 10. Maddeleri.

²¹ Geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., İlke Göçmen, "Avrupa Birliğinde "Vatandaş Girişimi"", Prof. Dr. Ahmet Gökdere'ye Armağan (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011): 479-520.

²² AB Kurucu Andlaşması'nın 24. Maddesinin birinci bendi şu şekildedir: "*Bütün Birlik vatandaşları, uyruğunda olduğu üye devletin temsil olunmadığı üçüncü bir devletin ülkesinde, temsil edilen devletin vatandaşlarıyla aynı koşullarda, her üye devletin diplomatik ve konsolosluk yetkililerinin korumasından yararlanırlar. Üye devletler, bu*

AB hukuk sisteminde tesis edilen asli ve türeme normlar, AB üyesi devletlerin vatandaşlarının (belirli durumlarda üçüncü devlet vatandaşlarının) haklarını ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Bu haklar ve sorumlulukların AB müktesebatıyla düzenlenmesinde sosyal ihtiyaçlara göre hareket edilmesi olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. AB hukukunun düzenlediği sistemde, asli ve türeme normlarda belirtildiği şartlar itibarıyla hak kaybına ve/veya zarara uğradığını iddia eden bireyler (duruma göre diğer hak sahibi kişiler/kurumlar-tüzel kişiler-üye devletler gibi) haklarını gerek idari (örneğin Komisyon, Avrupa Arabulucusu/Ombudsman vb.)²⁴ gerek yargı kurumlarında (AB Adalet Divanı ve AB Mahkemesi) arayabilmektedirler.

AB'nin oluşumu veya oluşturulması hususunda sosyal ihtiyaçların önemi yadsınmaz. Ancak, AB'nin tesisinde sadece bu unsurun belirleyici olduğunu vurgulamak da hatalı olacaktır. Her şeyden önce, AB dolayısıyla AB hukuku düşünsel bir mirasın ürünüdür. AB'nin oluşturulmasına yönelik çok sayıda plan, proje, tasarı vb. gibi farklı zamanlarda çalışmalar yapan yazarları²⁵ tespit etmek olasıdır.

Bu tür çalışmaların yapıldığı dönemlerde, AB tarzı bir örgütlenmenin mutlaka gerçekleştirilmesi düşüncesi daima ön planda olmuştur. AB'nin tesis edilmesiyle birlikte oluşturulan hukuk sistemi, kendine özgü yapısıyla AB bünyesindeki toplumun sosyal ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır.

III. Avrupa Birliği Hukukunda Sosyal Dayanışma Var mıdır?

AB Kurucu Andlaşması, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma gibi AB'nin temel nitelikteki enstrümanları (primer hukuk anlamında), kararname, direktif, karar, tavsiye ve görüş şeklindeki türeme normları

---

korumayı sağlamak gayesiyle gerekli düzenlemeleri kabul ederler ve uluslararası müzakereleri başlatırlar”.

²³ Bkz., AB Kurucu Andlaşması'nın 11. Maddesi.

²⁴ Bkz., Sanem Baykal, *Avrupa Birliğinde Ombudsman Kurumu: Siyasi Bütünleşme ve Genişleme Çerçevesinde Bir İnceleme* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), 15-262.

²⁵ Bkz., Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Üçüncü Baskı (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 236, 1975), 26-36; Patrice Rolland, *L'unité Politique d'Europe. Histoire d'une Idée* (Bruxelles: Bruylant, 2006), 1-609.

(ikincil hukuk anlamında) sosyal dayanışmaya dair düzenlemeleri içerebilmektedir. AB'nin ana organlarından Komisyon ise dayanışma örneği gösterebilen en önemli yapı olmaktadır.

AB Kurucu Andlaşması'nın giriş kısmında AB üyesi devletler tarihlerine, kültürlerine, geleneklerine saygı içerisinde halkları arasında dayanışmayı derinleştirmeyi arzuladıklarını belirtmişlerdir. Bu dayanışmanın hangi alanlarda olduğu ise açıkça belirtilmemektedir. Ancak bu dayanışmanın sadece sosyal olgu ile sınırlı olmadığı açıktır.

AB Kurucu Andlaşması'nın 3. maddesinin 3. paragrafının ikinci ve üçüncü cümlelerinin bio-sosyolojik kuramdaki sosyal dayanışmanın unsurlarını bütünüyle taşımasalar bile yine de dayanışma olgusu itibarıyla açıklama gücüne sahip oldukları söylenebilir. Bahsi geçen cümleler dikkate alındığında AB, çocuk haklarının korunmasını, nesiller arası dayanışmayı, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği, sosyal korumayı, adaleti teşvik etmekte ve ayrımcılık ile sosyal dışlanma hususunda mücadelede bulunacağını beyan etmektedir. Ayrıca AB, üye devletlerinin arasında dayanışmayı, ülkesel, sosyal ve ekonomik uyumu teşvik etme taahhüdünde de bulunmaktadır.

Benzer nitelikteki düzenleme AB Kurucu Andlaşması'nın 3. maddesinin 5. paragrafında da yer almaktadır. Bu düzenlemede de AB, halklar arasında dayanışmanın geliştirilmesine katkıda bulunma misyonuna sahip olduğunu kabul etmiştir.

AB Kurucu Andlaşması'nın 21. maddesinin 1. paragrafında, AB'nin uluslararası sistem bünyesindeki eyleminin kendisini kuran, geliştiren ve genişleten ilkelere dayandığını ve bu ilkelere birisinin de "*dayanışma*" olduğunu öngörmektedir. Bahsi geçen dayanışma olgusunun bio-sosyolojik kuramdaki benzeyiş mi yoksa işbölümü yoluyla dayanışma mı olduğu açık değildir. Ancak bu dayanışma olgusunun iki dayanışma türünü de kapsadığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira AB hukuk sisteminde bu iki tür dayanışmayı içerebilecek eylemler ve işlemler bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi birkaç örnekle açıklamaya çalışmak uygun olacaktır.

AB Kurucu Andlaşması'nın 24. maddesinin 2. paragrafında AB'nin dış eyleminin amaçları ve ilkeleri çerçevesinde, üye devletlerin karşılıklı siyasi dayanışmada bulunarak ortak bir güvenlik ve dış politikayı tanımlamayı ve bu politikayı oluşturarak yürürlüğe koymayı amaçladıkları belirtilmektedir. Bu dayanışmanın da işbirliğine (yetkilendirilme halinde işbölümüne) dayalı

olduğu söylenebilir. Hatta bahsi geçen maddenin 3. paragrafı itibarıyla AB üyesi devletler, karşılıklı dayanışma ve doğruluk ruhu içinde AB'nin güvenlik ve dış politikasını koşulsuz ve aktif olarak destekleyeceklerini ve bu alandaki AB eylemine saygı duyacaklarını taahhüt etmişlerdir. AB üyesi devletler, karşılıklı olarak siyasi anlamda dayanışmalarını güçlendirmede uyum göstereceklerini belirtmiş ve uluslararası ilişkilerde AB'nin ahengine zarar verebilecek eylemlerden ve işlemlerden kaçınma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Aslında bu husus AB hukukunda benimsenen kaçınma mükellefiyetinin kendisi olmaktadır. Diğer bir ifadeyle üye devletler önemli alanlarda (ortak dış politika, savunma, güvenlik, adalet vb.) egemenlik yetkilerini korumaktadır. Ancak, üye devletler AB'nin amaçlarını ve politikalarını sekteye uğratabilecek veya zarar verebilecek eylemlerde bulunmaktan ve işlemler tesis etmekten kaçınmaktadır. Bu husus AB hukukunda üye devletler açısından **kaçınma mükellefiyeti** olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda AB Kurucu Andlaşması'nın 4. maddesinin 3. paragrafında, titiz işbirliği prensibi gereğince, AB ve üye devletler, asli norm mahiyetindeki Kurucu Andlaşmalardan kaynaklanan misyonların yerine getirilmesi kapsamında karşılıklı olarak birbirlerine yardım etmekte ve birbirlerine saygı göstermektedir. Bu anlamda, üye devletler AB kurumlarının işlemlerinden veya Kurucu Andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin icrasını sağlamaya özgü genel veya özel tüm önlemleri almaktadır. Bu doğrultuda üye devletler, AB'nin görevlerini yerine getirmesini kolaylaştırmakta ve AB'nin hedeflerine ulaşmasına tehdit oluşturabilecek tüm eylemlerden veya işlemlerden kaçınmaktadır²⁶.

AB bünyesinde ortak dış politika, güvenlik ve savunma alanında AB Kurucu Andlaşması itibarıyla benimsenen düzenlemelerde, üye devletler arasında "*karşılıklı dayanışma ruhu*" açısından kaçınma mükellefiyeti ilkesel olarak kabul edilmiştir. Bahsettiğimiz bu husus AB Kurucu Andlaşması'nın 31. maddesinde de mevcuttur.

Diğer yandan AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın giriş kısmında, AB üyesi devletler, Birleşmiş Milletler Kurucu Andlaşması'nda benimsenen ilkelere uygun olarak, Avrupa ile deniz aşırı yerlerin birbirine bağlanması hususunda dayanışmanın gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

---

²⁶ Reçber, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 60-61.

AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın birçok maddesinde de üye devletler arasında "*dayanışma ilkesi*" doğrultusunda bir takım eylemlerin gerçekleştirilmesi ve işlemlerin benimsenmesi düzenlenmiştir. Örneğin AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın Özgürlük, Güvenlik ve Adalet kenar başlığını taşıyan 67. maddesinde AB'nin iç ve dış sınırlarının kontrolünde, bu kenar başlığa ilişkin 80. maddesinde AB politikalarında ve bunların uygulanmalarında (mali planla ilgili olanı dâhil olmak üzere), sorumlulukların eşit paylaşımı ve dayanışma ilkesiyle yürütüleceği benimsenmiştir.

AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın Ekonomi ve Para Politikası kenar başlığını taşıyan 122. maddesinde ve Enerji konusuyla ilgili 194. maddesinde de üye devletler arasında "*dayanışma ruhu ilkesi*" vurgusu yapılmaktadır.

AB itibarıyla benimsenen dayanışma olgusu veya ruhu, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın "*Dayanışma Kaydı*" kenar başlığını taşıyan 222. maddesinde detaylı olarak düzenlenmiştir. Bu anlamda AB'nin kendisi ve üye devletleri, eğer üye devletlerden biri insan kaynaklı veya doğal bir felakete veya terörist bir saldırıya maruz kalırsa, dayanışma ruhu içinde ortak hareket ederek mağdur devlete yardım etmeyi yükümlenmişlerdir. Aslında yardım etme amaçlı benzer düzenlemeyi NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi ile 2010 yılında lağvedilen Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinde de bulmak mümkündür.

AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 222. maddesinin 2. paragrafında yer alan düzenleme itibarıyla, eğer yukarıda belirttiğimiz bir saldırı gerçekleşecek olursa, AB üyesi devletlerin siyasi otoritelerinin istemiyle diğer devletler saldırıya uğrayana yardım etmeyi yükümlenmiş ve ayrıca AB Bakanlar Konseyi bünyesinde koordinasyon halinde olacaklarını benimsemişlerdir. Bahsi geçen bu koordinasyon durumu aslında bio-sosyolojik kuramdaki işbölümü yoluyla dayanışmaya verilebilecek bir örnektir.

AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 222. maddesinde bahsi geçen "*dayanışma kaydı*"nın AB tarafından yürürlüğe konulması yöntemleri, güvenlik politikasından ve dış ilişkilerden sorumlu AB Yüksek Temsilcisi ve Komisyon'un ortak önerisi üzerine, AB Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilen bir karar aracılığıyla tanımlanmaktadır. Eğer, bu karar savunma alanında sonuçlar içeriyorsa, AB Bakanlar Konseyi, AB Kurucu

Andlaşması'nın 31. maddesinin 1. paragrafında²⁷ benimsenen düzenlemeye uygun olarak hareket etmektedir. Bu konudaki gelişmelerden Avrupa Parlamentosu'nun bilgilendirilmesi gerekmektedir.

AB hukuk sisteminde AB Temel Haklar Sözleşmesi'nin giriş kısmında AB'nin manevi ve ahlaki mirasın bilincinde olarak, dayanışma, özgürlük, eşitlik ve insan onurunun evrensel ve bölünmez değerler üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca AB Temel Haklar Sözleşmesi'nin IV. Başlığı, “*Dayanışma*” kenar başlığından oluşmaktadır. Bu başlık altında işçilerin işletme içinde bilgi alma ve danışma hakkı, toplu görüşme ve eylem hakkı, işe yerleştirme hizmetlerinden yararlanma hakkı, haksız işten çıkarma durumunda koruma, adil ve hakkaniyete uygun çalışma koşulları, çocukların çalıştırılmasının yasaklanması ve gençlerin işyerinde korunması, aile ve mesleki yaşam, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık hizmetleri, genel ekonomik çıkar hizmetlerine erişim, çevrenin korunması ve tüketicilerin korunması hususlarında düzenlemeler bulunmaktadır. Burada bahsi geçen konuların veya alanların Georges Scelle'in kuramında belirtilen sosyal dayanışma ile tam olarak uyumlu olduğu söylenemez. Zira AB üyesi devletlerin Lizbon Andlaşması düzenlemelerine ek olarak kabul ettikleri Temel Haklar Sözleşmesi, AB üyesi devletlerin vatandaşlarının belirlenen koşullar çerçevesinde bir takım haklardan yararlanmasını benimsemektedir. Bu hakların neler olması gerektiğini hukuk tekniği açısından şeklen belirleyen kanun koyucu olarak AB üyesi devletlerinin bu konudaki temsilcileri olmaktadır. Fakat bu hakları normatif olarak sosyal ihtiyaç mahiyetinde salgılayan AB üyesi devletlerin vatandaşlarından kurulu toplum olmaktadır. Öyle ki, Georges Scelle mantığında hukuku yaratma yetkisi olmayan ve

---

²⁷ AB Kurucu Andlaşması'nın 31. maddesinin 1. paragrafında yer alan düzenleme şu şekildedir: “*Bu kısım altındaki kararlar, bu kısmın başka türlü düzenlediği durumlar hariç olmak üzere, AB Konseyi ve Konsey tarafından oybirliğiyle alınır. Yasal düzenlemelerin kabulü hariç tutulur. Oylamada çekimser kalan bir Konsey üyesi, çekimser kaldığını bu bende uygun olarak resmi bir bildirim ile ilan edebilir. Bu durumda, kararı uygulama zorunluluğu olmamakla beraber, bu üye, kararın Birliği bağladığını kabul eder. Karşılıklı dayanışma ruhu içinde, ilgili üye devlet, bu karara dayanan Birlik eylemini engelleme veya bununla çatışma olasılığı yaratan bir eylemde bulunmaktan kaçınır ve diğer üye devletler de, ilgili üye devletin tutumuna saygı gösterir. Eğer, Konsey üyelerinin çekimserliği Birlik nüfusunun en az üçte birini kapsayacak şekilde üye devlet sayısının en az üçte birini temsil ediyorsa, karar alınmaz*”.

sadece var olan bu hukuku belirten kanun koyucu, salt kendi iradesiyle bu hakları veremez. Georges Scelle'in düşüncesi dikkate alındığında bu hakların içeriği ve kullanılma şekli gibi olguların da toplumun iradesinden doğduğu söylenebilir. Aslında yukarıda kategorik olarak saydığımız hakların elde edilmesi ve benimsenmesi gibi hususlarda toplum(lar) büyük bedeller ödemiştir. Bu husustaki en iyi örnek çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan 1789 Fransız devrimi sonrasında benimsenen “*Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi*”dir²⁸.

A. İşbölümü Yoluyla Dayanışma

Yukarıda aktardığımız düzenlemeler itibarıyla AB'nin birçok alanda işbölümü veya duruma göre işbirliği yoluyla dayanışma içerisinde olduğu alanlar bulunmaktadır. Konu itibarıyla “işbölümü” ve “işbirliği” kavramları²⁹ arasında fark bulunmaktadır. Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılması doğru değildir. İşbölümü kavramı yapılacak işin belirli kısımlarının bir araya gelmiş kişiler arasında paylaştırılarak yerine getirilmesidir. Oysaki işbirliği ise bir araya gelen kişilerin bir işe veya eyleme yönelik birlikte harekette bulunmaları şeklinde kabul edilmektedir. Aşağıda aktaracağımız gibi, AB bünyesinde üye devletlerin işbirliğinde bulunacakları alanlar Kurucu Andlaşmalar ve bunlara istinaden tesis edilen türeme normlarda belirlenmiştir. Burada işbirliğinde bulunacak AB üyesi devletler, işbirliğinin gereği olarak veya bu işbirliğindeki hedefi gerçekleştirmek gayesiyle işbölümünde bulunabilirler. Aslında bu husus, AB'nin kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Zira AB belirli alanlarda işbirliği yoluyla dayanışma içerisinde bulunurken çeşitli alanlarda ise entegrasyonu sağlamış durumdadır.

²⁸ Barış Özdal, “Büyük Fransız Devrimi ve Koalisyon Savaşları'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri,” içinde *Diplomasi Tarihi I*, ed. Barış Özdal ve R. Kutay Karaca, 3. Baskı (Bursa: Dora Yayınları, 2018), 350-352.

²⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre işbölümü, “*Bir toplumsal üretim düzeni içindeki değişik görev ve hizmetlerin, toplumun üyeleri, kümeleri arasında karşılıklı bağımluluk ilişkileri içinde bölünmesi süreci*” şeklinde tanımlanmaktadır (“Büyük Türkçe Sözlük,” Son Güncelleme: Ekim 7, 2109, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cc6b167b001a4.82863795). Aynı Sözlük, işbirliğini ise şu şekilde açıklamaktadır: “*amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı veya bir işin çeşitli kişilerce yapılması*” (“Güncel Türkçe Sözlük,” Son Güncelleme: Ekim 7, 2109, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc6b07081c5d2.94954641).

AB Kurucu Andlaşmaları itibarıyla üye devletlerin ulusal hukuklarına ait olan bazı alanlar, yetki devrine istinaden AB'ye aktarılmakta, bazı alanlarda ise işbirliği (kimi alanlarda sıkılaştırılmış/güçlendirilmiş işbirliği) prensibi hâkim kılınmaktadır. AB Kurucu Andlaşması'nın 4. maddesine göre, 5. maddeye uygun olarak (yetki ilkesi ve yetki ikamesi hususu ile ilgili) AB'ye tevdi edilmeyen/verilmeyen her yetki³⁰ üye devletlere ait olmaktadır. Bu anlamda, AB, üye devletlerin Kurucu Andlaşmalar önündeki eşitliğine, bölgesel ve yerel özerklikle ilgili olanlar dâhil olmak üzere, anayasal ve siyasal temel yapılarına ve ulusal kimliklerine saygı göstermektedir. AB, devletlerin fonksiyonlarına, özellikle ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sürdürülmesi ve ülke bütünlüğünü garanti etmeyi gaye edinen hususlara gerekli ihtimamı göstermektedir. Bu anlamda özellikle ulusal güvenlik, her üye devletin kendi sorumluluğunda kalmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, AB Kurucu Andlaşması'nın 4. maddesinin 3. paragrafında yer alan düzenleme, AB üyesi devletlere yükümlülük ve kaçınma mükellefiyeti getirmektedir. Bu anlamda, titiz işbirliği prensibi gereğince, AB ve üye devletler, Kurucu Andlaşmalardan kaynaklanan misyonların yerine getirilmesi kapsamında karşılıklı olarak birbirlerine yardım etmeyi ve saygı duymayı taahhüt etmişlerdir.

AB, işbirliğine dayalı barışçı ve sıkı ilişkilerle belirginleşen ve üzerine kurulu olduğu değerler itibarıyla iyi komşuluk ve refaha dayalı bir alan kurmak gayesiyle komşu devletlerle ayrıcalıklı ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır³¹.

AB hukuk sisteminde, üye devletler AB Kurucu Andlaşması'nın 20. maddesi itibarıyla kendi aralarında güçlendirilmiş işbirliği mekanizmalarını kurabileceklerini öngörmektedir. Bu anlamda, AB'nin münhasır olmayan yetkileri çerçevesinde, kendi aralarında güçlendirilmiş bir işbirliği kurmak isteyen üye devletler, AB'nin yetkili organlarına müracaat edebilmekte ve AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 326 ila 334. maddeleri de dâhil olmak üzere, bahsettiğimiz 20. maddede öngörülen şekil ve sınırlamalara

---

³⁰ Geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Sanem Baykal ve İlke Göçmen, *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 252-282.

³¹ Bkz., AB Kurucu Andlaşması'nın 8. maddesinin 1. paragrafı.

göre Andlaşmaların uygun düzenlemelerini uygulayarak bu yetkileri icra edebilmektedirler.

AB bünyesinde güçlendirilmiş işbirlikleri, AB'nin amaçlarının geliştirilmesini, çıkarlarının korunmasını ve entegrasyon sürecini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Güçlendirilmiş işbirlikleri, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 328. maddesine uygun olarak her zaman tüm üye devletlere açık olmaktadır.

AB Bakanlar Konseyi, güçlendirilmiş işbirliği yoluyla amaçlanan hedeflere AB'nin bütünlüğü içerisinde makul bir sürede AB tarafından ulaşılamayacağını saptarsa ve en az dokuz üye devletin bu işbirliğine katılması koşuluyla güçlendirilmiş işbirliğine izin veren kararı son aşamada kabul etmektedir³². AB üyesi devletlerin bütünü, güçlendirilmiş işbirliğinin müzakerelerine katılabilmekte, ancak sadece güçlendirilmiş bir işbirliğine katılan üye devletleri temsil eden üyeler oylamaya iştirak edebilmektedirler³³. Güçlendirilmiş bir işbirliği kapsamında kabul edilen işlemler, sadece işbirliğine katılan üye devletleri bağlamaktadır. Bu işlemler, AB'ye üye adayı olan devletler tarafından kabul edilmesi gereken bir müktesebat olarak değerlendirilmemektedir. Güçlendirilmiş işbirliğine iştirak etmeyen devletler itibarıyla ortaya çıkan en önemli sonuç, bu devletleri oluşturan toplumların da bu işbirliği mekanizmasından yararlanamaması olmaktadır.

B. Benzeyiş Yoluyla Dayanışma

AB hukuk sisteminde benzeyiş yoluyla dayanışmaya açıklık getirecek veya kanıtlayacak çok sayıda emare bulunmaktadır. Her şeyden önce AB'nin kurulmasına kaynaklık eden örgütlenme tasarıları bu konuda en belirleyici unsurlardır. Bu tasarıların neredeyse hepsinde kurulacak AB sisteminde Avrupalı devletlerin birlikteliği veya benzerliği olgusu kullanılmıştır. Burada özellikle Avrupalılık olgusunun da belirleyici olduğunu belirtmek gerekir³⁴.

³² AB Bakanlar Konseyi, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 329. maddesinde öngörülen prosedüre göre karar almaktadır.

³³ Oylama şekilleri, AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 330. maddesinde belirlenmiştir.

³⁴ Geniş Bilgi ve değerlendirme için bkz., Reçber, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 6-18.

Diğer yandan AB'nin üzerine kurulu olduğu değerler, aslında AB üyesi devletlerin benzeşen unsurları veya enstrümanlarıdır. Bu değerler AB Kurucu Andlaşması'nın 2. maddesinde açıkça düzenlenmektedir. Bu maddeye göre AB'nin, azınlıklara ait olan kişisel haklar dâhil olmak üzere, insan haklarına saygı, hukuk devleti, eşitlik, demokrasi, özgürlük, insan onuruna saygı değerleri üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir. Bu değerler, kadınlar ve erkekler arasında eşitlik, adalet, hoşgörü, ayırım gözetmeme ve çoğulculuk yoluyla karakterize edilen bir toplumda üye devletler tarafından paylaşılmaktadır. Aslında bahsi geçen değerlerin evrensel nitelikte uluslararası kamu hukuku sisteminde kabul edilen ilkeler olduğu söylenebilir. Böyle olmakla birlikte, AB üyesi devletler benzeşen unsurlar itibarıyla bir araya gelmekte ve bu şekilde de bir dayanışmada bulunmaktadır.

AB hukuk sisteminde, üye devletler iç hukuklarını AB müktesebatıyla uyumlu hale getirmek zorundadırlar. Bu durum, üye devletlerin üyelik öncesi müktesebat itibarıyla farklılıklara sahip olduklarına örnek oluşturabilir. Ancak, üye devletlerin üyelikten önceki bu yükümlülükleri üye olduktan sonra kaçınma mükellefiyeti ve AB hukukuna uygun işlem tesis etme ve eylemde bulunma ile devam etmektedir. AB hukuk sistemindeki bu uyum, belirli alanlarda entegrasyona hizmet etmekte ve bir takım hususlarda ise işbirliğine hatta sıkılaştırılmış (güçlendirilmiş) işbirliğine veya duruma göre işbölümüne olanak sağlamaktadır.

IV. Avrupa Birliği Hukukunda Görev İkileşmesi Mevcut mudur?

Görev ikileşmesi kapsamında devletlerin ulusal ve uluslararası hukukta kullandığı yetkilerle ilgili Georges Scelle'in düşüncesi doğru kabul edilebilir. Ancak günümüzde, devletlerin özellikle belirli alanlarda egemenlik yetkilerini devrettikleri uluslararası/uluslararası örgütlerin (AB gibi) hukuk normları tesis etmeleri ve bunların da üye devletler açısından bağlayıcı olmaları (özellikle AB'nin bazı türeme normları), görev ikileşmesi olgusunun zayıflamaya başladığına örnek teşkil etmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki egemenlik yetkilerinin devredilmesinde yetki yine devlet(ler)e aittir. Aslında devlet(ler) istedikleri takdirde devrettikleri bu egemenlik yetkilerinin kendilerine dönmelerini sağlamak için ilgili örgütün üyeliğinden ayrılabilirler³⁵.

---

³⁵ Reçber, *Uluslararası Hukuk*, 30.

Bio-sosyolojik kuramda belirtilen görev ikileşmesi kanunu (*dédoublément fonctionnel*)³⁶ olgusunun AB hukuk sisteminde de kısmen mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Diğer bir ifadeyle üye devletler bir yandan iç hukuklarında diğer yandan AB hukukunda yetki kullanabilmektedirler. Ancak bu olgu klasik uluslararası kamu hukuku sisteminden farklıdır. Zira AB hukukunda belirli alanlarda entegrasyonun sağlanmış olması, Komisyon'un bir nevi yürütme organı olarak kollejiyal bir yapı sunması ve özellikle AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'na yetki tanınması ve/veya yetki devri gibi hususlar bu konuda oldukça önemlidir. Benzer değerlendirmeyi AB'nin diğer organları için de yapmak olasıdır.

AB hukuk sisteminde belirli alanlarda üye devletlerin egemenlik yetkilerini AB'ye devretmeleri sonucu, bu alanlarda yetki tamamıyla AB'ye geçmiş durumdadır. AB de bu yetkiyi Kurucu Andlaşmalarının öngördüğü şekliyle yetkili organları eliyle kullanmaktadır. Ancak, AB organlarında üye devletlerin çeşitli düzeylerde temsilcileri aracılığıyla yer almaları görev ikileşmesi kanunu olgusunu yine de ortaya çıkarmaktadır. AB'nin ana organlarından Komisyon'un üyelerinin seçildikten sonra AB adına eylemde bulunmaları ve/veya işlem(ler) tesis etmeleri görev ikileşmesi kanunu durumuna aykırılık oluşturduğu iddia edilebilir. Zira Komisyon'un üyeleri devletleri değil AB'yi temsil etmektedir. Böyle olmakla birlikte sadece üye devletlerin uyrukluğunda bulunan kişilerin Komisyon üyesi olması da Komisyon bünyesinde üye devletlerin etkinliğine kanıt olmaktadır. Nihayetinde Komisyon üyeleri, güncel anlamda AB üyesi devletlerin (her bir devlete bir üye/komiser düşecek şekilde) vatandaşı olmak zorundadır. Fakat Komisyon üyeleri üye devletlerin vatandaşı olmakla birlikte yukarıda aktardığımız gibi kollejiyal esasa dayalı olarak AB adına eylemde bulunmakta ve işlem tesis etmektedirler.

AB hukuk sisteminde, üye devletler temsilcileri aracılığıyla AB organlarında yer alırken, bu organlardan özellikle AB Konseyi ile AB Bakanlar Konseyi'nde üye devletlerin çıkarlarının korunması da söz konusudur. Bu hususu Avrupa Parlamentosu veya yapısı gereği diğer

---

³⁶ Scelle, *Précis de droit des Gens: Principes et systématique*, 43, 54-56, 127; Peter Haggemacher, "En Guise De Prélude: Retour Sur un Classique du Droit International au XXe Siècle", *Revue québécoise de droit international* (Hors-série, mars 2016): 11.

organlar (örneğin tâli organ olarak Bölgeler Komitesi, Ekonomik ve Sosyal Komite vb.) için de söylemek olasıdır. AB yapısı itibarıyla diğer uluslararası örgütlerden ayrılmakla birlikte, üye devletlerin bu örgütlenmenin içerisinde de görev ikileşmesi kanunu doğrultusunda yetki kullanmaları söz konusu olabilmektedir. Ancak AB, özellikle egemenlik yetkilerinin devredildiği alanlarda yetkili organları aracılığıyla yasama tasarrufunda bulunurken üye devletlerin görev ikileşmesi fonksiyonu oldukça zayıflamakta, hatta belirli durumlarda ortadan kalkmaktadır.

Sonuç

AB hukukunun özellikle asli normlarının oluşturulma şekli (kuraldışı durumlar saklı kalmak kaydıyla) uluslararası kamu hukuku prosedürüne göre yapılmış ve/veya yapılmaktadır. Böyle olunca AB hukukunun her ne kadar kendine özgü (*sui generis*) özelliği olsa da bu hukukun uluslararası kamu hukukundan (belirli durumlarda uluslararası özel hukuktan) soyutlanması düşünülemez. Bu düşünce doğrultusunda uluslararası kamu hukukunun dayanağının açıklanmasında kullanılan bio-sosyolojik kuramın AB hukukunun dayanağını açıklamada da kullanılıp kullanılmayacağını tartışmaya açmış olduk.

Bio-sosyolojik kuramda benimsenen işbölümü ve benzeleşme yoluyla dayanışma olguları ile yine bu kuramda ileri sürülen görev ikileşmesi kanunu veya kuralı belirli boyutlarda AB hukuku sisteminde de mevcudiyetini korumakta, hatta bu olgulara veya kurallara zaman zaman başvurulmaktadır. Zira bio-sosyolojik kuramın nüvesini oluşturan sosyal dayanışmanın aslında AB'nin kurulmasına kaynaklık eden çeşitli plan, tasarı, proje vb. gibi çalışmalarda da yer aldığı kolaylıkla tespit edebilmekteyiz.

AB üyesi devletlerin nüfusunu oluşturan toplumun sosyal ihtiyaçları AB'ye asli normlar ile tanınan yetkiler çerçevesinde kısmen giderilebilmektedir. Bahsi geçen sosyal ihtiyaçlar, AB'nin asli normlarına uygun olarak tesis edilen türeme normlarla da karşılanmaya çalışılmaktadır. Elbette gerek asli gerek türeme normlarla sosyal ihtiyaçlar hak kategorisinde karşılanırken, bunlardan yararlananların doğal olarak sorumluluklarının da olduğunu belirtmek gerekir. Bahsettiğimiz bu hususlar itibarıyla Georges Scelle'in kuramının AB'nin yapısını veya hukuki durumunu tümüyle açıklaması söz konusu değildir. Her şeyden önce AB, kendine özgü yapısıyla

homojen değildir. Çünkü AB belirli alanlarda entegrasyonu sağlarken, bazı alanlarda işbirliği (duruma göre sıkılaştırılmış/güçlendirilmiş) düzeyinde kalmaktadır.

Bio-sosyolojik kuramın uluslararası kamu hukukunun dayanağını açıklamadaki zafiyeti AB hukuku itibarıyla da geçerlidir. Zira hukuk normlarının oluşumunu sadece zorunlu mahiyetteki sosyal dayanışma olgusuna dayandırmamak gerekir.

Kaynakça

- Abi-Saab, Georges. "Cours Général de Droit International Public", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye* (tome 207, 1987-VII): 33-461.
- Baykal, Sanem. *Avrupa Birliğinde Ombudsman Kurumu: Siyasi Bütünleşme ve Genişleme Çerçevesinde Bir İnceleme*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Baykal, Sanem ve İlke Göçmen. *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Blanquer, Jean-Michel. "Léon Duguit et le lien social." İçinde *Service public et lien social*, Séverine Decretton (dir.), 77-90. Paris: L'Harmattan, 1999.
- Cassin, René. "L'homme, sujet de droit international et la protection des droits de l'homme dans la société universelle", *La technique et les principes du droit public. Études en l'honneur de Georges Scelle* (Paris: LGDJ, Tome 1, 1950): 67-91.
- Couveinhas, Florian. "Georges Scelle, les ambiguïtés d'une pensée prémonitoire", *Revue d'histoire des facultés de Droit et de la science juridique* (n 25-26, 2005-2006): 339-406.
- Çelik, Edip F. *Milletlerarası Hukuk. Birinci Kitap*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.
- Favré, Antoine. "Droit Naturel et Droit Positif", *Revista Española de Derecho Internacional* (Vol. 21, No. 3, Septiembre 1968): 443-458.
- Genç, Mehmet. *Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1993.
- Göçmen, İlke. *Avrupa Birliği'nde İç Pazardaki Serbest Dolaşım ve Birlik Vatandaşlığının Etkileşimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.
- Göçmen, İlke. "Avrupa Birliğinde "Vatandaş Girişimi"", Prof. Dr. Ahmet Gökdere'ye Armağan (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011): 479-520.
- Gönlübol, Mehmet. *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*. Üçüncü Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 236, 1975.
- Güneysu, Gökhan. "Uluslararası Hukuka Sosyolojik Bakış: Georges Scelle ve Uluslararası Hukuk Kuramı", *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Cilt 16, Özel Sayı 2014): 4117-4137.

- Haggenmacher, Peter. "En Guise De Prélude: Retour Sur un Classique du Droit International au XXe Siècle", *Revue québécoise de droit international* (Hors-série, mars 2016): 3-15.
- Google. "Büyük Türkçe Sözlük," Son Güncelleme: Ekim 7, 2109.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cc6b167b001a4.82863795.
- Google. "Güncel Türkçe Sözlük," Son Güncelleme: Ekim 7, 2109.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc6b07081c5d2.94954641.
- Melleray, Fabrice. "Léon Duguit et Georges Scelle", *Revue d'histoire des facultés de droit et de la culture juridique, du monde des juristes et du livre juridique* (SHFD/Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2001): 45-88.
- Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sayı: 117-99, 1960.
- Özdal, Barış. "Büyük Fransız Devrimi ve Koalisyon Savaşları'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri." İçinde *Diplomasi Tarihi I*, 3. Baskı. ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca, 350-352. Bursa: Dora Yayınları, 2018.
- Pellet, Alain. "Le droit international à l'aube du XXIème siècle (La société internationale contemporaine-Permanences et tendances nouvelles)." İçinde *Le droit international entre souveraineté et communauté*, Présentation de Freya Baetens, Marko Milanovic et Antonios Tzanakopoulos, 19-112. Paris: éditions A.Pedone, 2014.
- Reçber, Kamuran. *Uluslararası Hukuk*. Bursa: Dora Yayınları, 2018.
- Reçber, Kamuran. *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*. Bursa: Dora Yayınları, 2018.
- Rolland, Patrice. *L'unité Politique d'Europe. Histoire d'une Idée*. Bruxelles: Bruylant, 2006.
- Scelle, Georges. "Théorie et pratique de la fonction exécutive en droit international", *Recueil des cours de l'Académie de La Haye* (Tome 55, 1936): 87-202.
- Scelle, Georges. *Précis de droit des gens principes et systématique, Première partie*. Édité par Carlo Santulli. Dalloz, 2008.